

УДК 378

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8\(14\)-804-816](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8(14)-804-816)

Гуцало Людмила Вікторівна кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії, Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, 10008, <https://orcid.org/0000-0002-2627-3520>.

Дацьо Оксана Григорівна старший викладач кафедри романських мов та зарубіжної літератури, Вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», пл. Народна, 3, м. Ужгород, 88000, <https://orcid.org/0000-0001-6974-9544>.

Приходько Ілона Миронівна кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри германських мов, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, вул. Наукового містечка, 59, м. Мелітополь, 69000, <https://orcid.org/0000-0001-5106-2218>.

АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В ДЕРЖАВІ

Анотація. У статті розкриті поняття «національно-патріотичне виховання», «ідентичність», «компетентність». Проаналізовано деяку нормативно-правову документацію для детальнішого осмислення мети та принципів усіх рівнів освіти в Україні (Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р.); завдань державних органів щодо популяризації українського громадянського виховання та його складових (Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 р.); шляхів і напрямів реалізації патріотичного формування в галузі навчання в різних освітніх закладах нашої держави (Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 р. від 6 червня 2022 р.). Досліджені ключові завдання вишів, обов'язки нинішніх науково-педагогічних працівників (Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р.); компетентності випускників-істориків, майбутніх учителів шкіл (Стандарт вищої освіти України (Бакалавр) за спеціальністю 032 «Історія та археологія» від 29 квітня 2020 р, Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня спеціальності 014 Середня освіта (за предметними

спеціальностями) у галузі знань 01 Освіта / Педагогіка: проєкт від 14 березня 2023 р.).

З'ясовані негативні інформаційні фактори у прищепленні національної ідентичності української молоді. Вивчено виклики для формування історичної свідомості підростаючого покоління в умовах російсько-української війни та форми національного виховання. Звернуто увагу на етапи, компоненти та емоційно-ціннісні почуття патріотизму особистостей.

Охарактеризовано необхідність національного становлення майбутніх учителів України в період євроінтеграційних процесів та актуальні методи його реалізації. Окреслено патріотичне виховання учнів закладів загальної середньої освіти на заняттях з історії України та в позаурочний час (особливості та форми проведення). Висвітлені сучасні педагогічні умови національного виховання студентів педагогічних спеціальностей, зокрема істориків. Врахований нинішній формат української освіти. Осмислено ефективність хмарних технологій для проведення змістовних заходів, направлених на патріотичне становлення здобувачів. Описані деякі українські традиції – засоби патріотичного виховання молодого покоління.

На основі нормативно-правової документації нашої держави (законів, концепції, стандарту) та напрацювань науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України здійснено аналіз ідей щодо доцільності національно-патріотичного виховання в реаліях російсько-української війни; форм та методів його реалізації для формування національної ідентичності в учнів шкіл та студентів вишів; напрямів такого виховання; необхідності комп'ютерних (цифрових) технологій для загального розвитку здобувачів під час дистанційного навчання.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, заклади загальної середньої освіти, позакласна робота, вищі школи, педагоги-історики, культурна компетентність, російсько-українська війна.

Hutsalo Liudmyla Viktorivna PhD in History, Associate Professor, Associate Professor at the Department of World History, Zhytomyr Ivan Franko State University, Velyka Berdychivska St., 40, Zhytomyr, 10008, <https://orcid.org/0000-0002-2627-3520>.

Datso Oksana Hryhorivna Senior Lecturer at the Department of Romance Languages and Foreign Literature, Uzhhorod National University, Narodna Square, 3, Uzhhorod, 88000, <https://orcid.org/0000-0001-6974-9544>.

Prykhodko Iona Myronivna Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Germanic Languages, Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Naukovoho mistechka St., 59, Melitopol, 69000, <https://orcid.org/0000-0001-5106-2218>.

ASPECTS OF NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION OF FUTURE TEACHERS DURING THE STATE OF MARTIAL STATUS IN THE STATE

Abstract. The article reveals the concepts of «national-patriotic education», «identity», «competence». Some regulatory and legal documentation was analyzed for a more detailed understanding of the purpose and principles of all levels of education in Ukraine (Law of Ukraine «On Education» dated September 5, 2017); the tasks of state bodies regarding the popularization of Ukrainian civic education and its components (Law of Ukraine «On the Basic Principles of State Policy in the Field of Establishing Ukrainian National and Civic Identity» dated December 13, 2022); ways and directions of implementation of patriotic formation in the field of education in various educational institutions of our country (Concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine until 2025 from June 6, 2022). The key tasks of higher education institutions, the responsibilities of current scientific and pedagogical workers (Law of Ukraine «On Higher Education» dated July 1, 2014); competence of historian graduates, future school teachers (Standard of Higher Education of Ukraine (Bachelor) in specialty 032 «History and Archaeology» dated April 29, 2020, Standard of higher education of Ukraine of the first (bachelor) level of specialty 014 Secondary education (by subject specialties) in the field of knowledge 01 Education / Pedagogy: project from March 14, 2023.).

The negative informational factors in inculcating the national identity of Ukrainian youth have been clarified. Challenges for the formation of the historical consciousness of the younger generation in the conditions of the Russian-Ukrainian war and the form of national education are studied. Attention is paid to the stages, components and emotional and value feelings of patriotism of individuals.

The need for national formation of future teachers of Ukraine during the European integration process and actual methods of its implementation are characterized. The patriotic upbringing of students of general secondary education institutions in classes on the history of Ukraine and in extracurricular time (features and forms of conduct) is outlined. Modern pedagogical conditions of national education of students of pedagogical specialties, particularly historians, are highlighted. The current format of Ukrainian education is taken into account. The effectiveness of cloud technologies for carrying out meaningful events aimed at the patriotic formation of the applicants is thought out. Some Ukrainian traditions are described as means of patriotic education of the younger generation.

On the basis of the legal documentation of our state (laws, concepts, standards) and the work of scientific and pedagogical workers of higher education institutions of Ukraine, an analysis of ideas regarding the expediency of national-patriotic education in the realities of the Russian-Ukrainian war was carried out;

forms and methods of its implementation for the formation of national identity among schoolchildren and university students; directions of such education; the need for computer (digital) technologies for the general development of learners during distance learning.

Keywords: national-patriotic education, institutions of general secondary education, extracurricular work, higher schools, pedagogues-historians, cultural competence, Russian-Ukrainian war.

Постановка проблеми. Війна в Україні триває з квітня 2014 р., але повномасштабне вторгнення росії розпочалось у лютому 2022 р. Життя всіх без винятку українців зазнало змін. З цього часу державна політика більшою мірою направлена на безпеку громадян та подолання збройного конфлікту. З весни 2019 р. у всьому світі поширився Covid-2019. Освітній процес вже тоді перевели у дистанційний формат. Фактично припинилась безпосередня комунікація учасників навчання. Педагогічні працівники та здобувачі продовжують і сьогодні адаптуватись до таких трансформацій, але виникає багато складнощів (якість інтернету, технічне забезпечення тощо). Для їх поступового уникнення варто українським представникам влади, науковцям, методистам спиратись на закордонний досвід.

У період воєнного стану в Україні важливим є патріотичне виховання молоді. Майбутнє покоління нашої держави має бути соціально-активним, морально-культурним, економічно незалежним. Національна ідентичність особистостей потрібна для остаточного завершення державотворення України. Євроінтеграційні процеси також доцільно провадити у комплексі з національним становленням українців. У першу чергу, цьому мають сприяти заклади загальної середньої та вищої освіти. Для всіх вікових категорій корисно буде дізнатись традиції та звичаї своєї країни, історію Батьківщини.

Україна переживає скрутні часи, боротьбу за власну територіальну цілісність. Наші співгромадяни повинні бути політично активними, свідомими, розуміти свої права та обов'язки. Навчання на всіх рівнях має сприяти формуванню національної самоідентифікації. Освітні дисципліни, особливо гуманітарних циклів, повинні прищеплювати здобувачам повагу та любов до Вітчизни. Майбутні учителі, випускники педагогічних закладів вищої освіти, мають бути компетентними для реалізації навчання, виховання та розвитку своїх учнів. Саме тому науково-педагогічним працівникам вищів необхідно приділяти увагу не тільки вмінням та навичкам своїх студентів, а і їх національному вихованню. Без розумної та патріотично налаштованої молоді в Україні не буде майбутнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти українського національно-патріотичного виховання одними з останніх вивчили О. Акімова, І. Бех, А. Годлевська, О. Жаровська, В. Кремень, В. Кульчицький, Н. Опущко,

Л. Пономаренко, Л. Стайгородська, О. Сухомлинська та інші [18, с. 631; 1, с. 205]. Утвердження національної ідентичності в учнів та студентів на заняттях з соціально-гуманітарних циклів дослідили О. Абрамчук, В. Бідна, В. Білецький, Т. Гриневич, С. Зубченко, А. Леоненко [8, с. 63–64]. Іноземний досвід цієї проблеми осмислили дослідники В. Будако, О. Діденко, Т. Максимова, І. Сахневич, Г. Шевчук тощо [18, с. 631]. Форми та методи реалізації патріотичного виховання для молоді в ході освітнього процесу різних рівнів описали Н. Бондаренко, О. Вишневський, С. Косянчук, Т. Пахотіна, С. Тарнавська [2, с. 59–63; 18, с. 631]. На ефективність цифрових технологій для якісного навчання та виховання чи не найбільше звернули увагу Л. Васильєва, І. Курліщук, О. Найдьонов, М. Окса, Н. Череповська тощо [9].

Отже, доробок науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти нашої держави з цієї теми багато. Нашим завданням є систематизація та узагальнення їх напрацювань, порівняння головних ідей щодо необхідності національно-патріотичного виховання в закладах освіти України під час російсько-української війни; на заняттях з історії; виховних заходів. Варто зрозуміти ефективні форми та методи проведення такої роботи в школах і вишах. Звернути увагу на якість підготовки майбутніх учителів історії у педагогічних університетах нашої держави для їх подальшого навчання та виховання підростаючого покоління.

Мета статті - осмислити поняття «національно-патріотичне виховання», «ідентичність», «компетентність»; проаналізувати деякі нормативні документи для ґрунтовнішого розуміння мети та принципів навчання на всіх рівнях освіти в Україні, основних завдань державних органів з приводу реалізації громадянського виховання, шляхів і напрямів популяризації патріотизму в освітніх закладах країни; з'ясувати ключові цілі функціонування вищих шкіл України, обов'язки науково-педагогічних працівників; окреслити необхідні компетентності майбутніх учителів історії; висвітлити аспекти інформаційної безпеки для прищеплення патріотизму здобувачам освіти нашої держави; охарактеризувати виклики, ефективні форми та методи національного виховання; дослідити етапи та компоненти громадянського виховання; вивчити прищеплення громадянської ідентичності молоді на заняттях з історії та виховних заходах; звернути увагу на традиції та звичаїв як засоби національного виховання; осмислити ефективність цифрових (хмарних) технологій для реалізації патріотичного становлення здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу. Вища освіта в Україні нині має готувати розумних, креативних і мультизадачних фахівців. Спеціалісти повинні бути конкурентоспроможні та затребувані державною та світовою спільнотою. Військова агресія російської федерації проти України не представляє

можливості повноцінного життя нашому народу, навчання молодого покоління. Дистанційний формат дуже впливає на якість та кількість засвоєного здобувачами освіти.

Ми з кожним днем наближаємось до перемоги й територіальної цілісності України. Нині особливої актуальності у всьому світі вже набули: українська мова, пісні, танці, символи, традиції. Зауважимо, що наша освіта, особливо вища, завжди була популярною серед іноземців. Хай там як, але нинішні умови не змінили головну її мету: «...всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей...культурного потенціалу» [4]. Принципами навчання в Україні є: людиноцентризм, демократизм, верховенство права, патріотизм, якість та цілісність, прозорість, науковий характер, академічна доброчесність тощо (ст. 6). Усі українці мають рівний доступ на здобуття освіти. Можуть отримувати її безкоштовно, впродовж життя. Держава сприяє створенню всіх необхідних умов для здобувачів з особливими потребами (ст. 3) [4]. Усі освітні рівні ґрунтуються на компетентностях, які визначені Законом України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р., як можливість особистостей соціалізуватись, навчатись, провадити професійну кар'єру, яка має базуватись на основі комбінації знань, умінь, навичок та цінностей (ст. 1) [3].

Найбільш точно поняття національно-патріотичного виховання розкрито у Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 р., де вказано, що це процес, направлений на утвердження української громадянської свідомості на основі державних цінностей, готовності до виконання конституційних обов'язків (ст. 1). Державна політика націлена на популяризацію національного виховання та сприяє формуванню в українців поваги до рідної мови, символів, самобутності; активної громадянської позиції; стійкої оборонної свідомості; постійне інформування суспільства про свята, дні вшанування пам'яті ветеранів війни; підтримку функціонування інститутів для збереження етнічних надбань та розвитку культурної діяльності українців (ст. 4). Головними компонентами патріотичної ідентичності є: національне виховання, військове, громадянська освіта (ст. 8) [5]. Шляхи її реалізації в галузі навчання містяться у Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 р. від 6 червня 2022 р., зокрема удосконалення законодавчої складової (розробка та впровадження в дію окремих нормативно-правових актів); фінансування цієї сфери; проведення заходів для населення держави щодо інформаційної безпеки; пропозиція програм та методичного забезпечення; включення даної проблеми до обов'язкових компонентів дисциплін закладів освіти (програм,

силабусів) та наукових установ для популяризації української історії, здобутків дослідників; сприяння благодійним проектам тощо. Щодо напрямів поширення громадянської ідентичності, то до основних відносяться: система освіти та науки, робота молодіжних центрів, об'єднань, клубів; виховні заходи різних рівнів (всеукраїнські, обласні, місцеві); спортивні ігри й змагання; мистецько-творчі проекти; волонтерські акції, поширення україномовних засобів масової інформації, кінофільмів та інше [7].

Для реалізації всього вищеприведеного в закладах вищої освіти педагогам потрібно дотримуватись ключових завдань вишів відповідно до Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р.: якісного освітнього процесу, провадження наукової роботи, формування особистостей (патріотичне, правове, екологічне виховання), примноження наукових досягнень та культурних цінностей, міжнародної комунікації тощо (ст. 26). Нинішні науково-педагогічні працівники повинні здійснювати на високому рівні викладацьку і наукову діяльність, дотримуватись норм академічної доброчесності та моралі, поважати колег і здобувачів, прищеплювати останнім любов до Батьківщини та дотримання її Основного Закону (ст. 58) [3].

У Стандарті вищої освіти України (Бакалавр) за спеціальністю 032 «Історія та археологія» від 29 квітня 2020 р. детально описані компетентності майбутніх істориків, а саме: розуміння верховенства права, свобод, обов'язків громадян України; дотримання здорового способу життя; вільне спілкування державною мовою (усно / письмово) та знання іноземної; абстрактне мислення, аналіз, систематизування інформації; примноження моральних та наукових цінностей тощо. Фахові компетентності охоплюють знання історичних фактів, подій, процесів; усвідомлення основних завдань істориків і негативних наслідків від «зловживання історією»; навички підбору історичних джерел для освітнього процесу та власної наукової роботи; оцінювання соціально-політичних подій та прогнозування подальших; популяризація історичної спадщини і інше [15]. Відмітимо, що вчителі-історики мають опанувати ряд таких же обізнаностей для роботи з учнями закладів загальної середньої освіти. Усі вони дублюються у Стандарті вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня спеціальності 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями) у галузі знань 01 Освіта / Педагогіка: проєкт від 14 березня 2023 р. та освітньо-професійних програмах педагогічних університетів (наприклад, Освітньо-професійній програмі «Середня освіта (Історія)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Житомирського державного університету імені І. Франка). У проєкті стандарту більше уваги акцентується на роботі з учнями закладів загальної середньої освіти (розвиток їх мовно-комунікативних умінь; необхідних компетентностей; формування критичного мислення; використання сучасних методів роботи на уроках зі

школярами різних вікових категорій; виховання патріотизму) [16; 12]. Як бачимо, і вчителі, і викладачі зобов'язані законодавством України своїм здобувачам освіти наголошувати на цінностях культурних надбань нашої держави, поширювати серед них національно-патріотичні настрої та сприяти формуванню їх самоідентифікації.

Неодноразово було згадано у нашій роботі поняття «ідентичність», яке означає внутрішній стан особистостей, відношення до чогось, усвідомлення власної приналежності. У період воєнного стану в Україні збільшилась кількість неправдивої інформації, яка негативно впливає на прищеплення національної ідентичності українській молоді. Матеріалів щодо применшення ролі українців, міфологізації образів чимало в інтернеті. Пропагандистські російські засоби масової інформації спотворюють дійсність з метою підвищення власної значимості [11, с. 9–17]. Російсько-українська війна – один з головних викликів для необхідності формування історичної свідомості у підростаючого покоління нашої держави. Актуальними формами національного виховання у закладах освіти є: бесіди, виховні години, загальнонаціональні щоденні хвилини мовчання (запроваджено Указом Президента України у березні 2022 р.), тематичні зустрічі, просвітницькі лекції, інформаційні хвилини, круглі столи, проєкти, залучення до волонтерської діяльності (благодійні акції, плетіння маскувальних сіток, допомога внутрішньо переміщеним особам), заходи з приводу державних свят, популяризація української культури та мови. До речі, згідно соціологічного опитування, проведеного ще наприкінці 2019 р. Фондом «Демократичні ініціативи», близько 80 % українців вважають любов до України головним компонентом патріотизму [18, с. 633–634; 2, с. 10–12].

Етапів національного становлення можна виокремити близько 5. Насамперед це любов і повага до членів своєї родини; позитивне відношення до рідного краю (села чи міста); державницький патріотизм; усвідомлення культурно-релігійних особливостей слов'янських народів; толерантне ставлення до інших етносів, країн. До речі, перші 2 формуються з у кожного з нас з дитинства, в колі сім'ї, а 3 наступні – в школах та університетах. Нинішнє громадянське виховання як педагогічна категорія складається з певних компонентів (духовно-моральний, когнітивний (знання з історії), ціннісний, діяльнісний (робота в інтересах держави), ідентифікаційний) та емоційно-ціннісних почуттів особистостей (любові до Батьківщини та народу, гордості за Україну, відповідальності за власні дії, готовності до захисту української незалежності, честь і гідність бути громадянами нашої держави) [13, с. 153–154; 17, с. 27–28].

У період євроінтеграційних процесів також варто сприяти національному становленню майбутніх викладачів / учителів; студентів / учнів

України. Сучасними методами реалізації патріотичного виховання є: емоційне спілкування, дискусії, диспути, тренінги, педагогічні коучинги, майстер-класи, створення портфоліо, вебквести та інше [1, с. 206–207]. Національне виховання найбільше продукують для учнів закладів загальної середньої освіти вчителі історії та суспільствознавчих дисциплін на уроках з історії України та в позаурочний час. На заняттях важливо звертати увагу учнів на життя та діяльність відомих українців (наприклад, Б. Хмельницького, І. Мазепи, М. Грушевського), висвітлювати прагнення нашого народу століттями здобути незалежність, вчити дітей самостійно оцінювати історичні події, залучати до пошуку краєзнавчих матеріалів та їх ґрунтовних досліджень. Здобувачам освіти варто освоїти відстоювання власної думки, позиції. Учителі мають пропонувати проблемні запитання та завдання [14, с. 26–30]. У позаурочний або ж позакласний час мають функціонувати гуртки, клуби для докладнішого зацікавлення та пізнання історичної дійсності. Переважно педагогічні працівники проводять тематичні екскурсії, організовують зустрічі з ліквідаторами аварії на ЧАЕС, учасниками АТО, спільно з учнями працюють над зібранням свідчень безпосередніх очевидців різних історичних подій. Патріотичне виховання студентів педагогічних спеціальностей відбувається аналогічним чином. Єдине, що дещо більше останніх залучають до відвідування мистецьких виставок, театрів, кіно, конференцій та пропонують самостійно планувати подібні заходи [10, с. 64–66; 19, с. 175–178].

Нинішній формат української освіти – дистанційний, віддалений. Справжніми, хоч і віртуальними помічниками педагогічних працівників усіх без винятку закладів освіти є хмарні технології. Вони доволі ефективні для реалізації навчально-розвивальної складової мети освіти, а також проведення змістовних виховних заходів, направлених на патріотичне становлення здобувачів. Але варто виробити «медіаімунітет» в учнів та студентів, адже багато деструктивних інтернет-порталів та контенту на них. Відеоконференції зараз найбільше проводять за допомогою Meet та Zoom. У пошуку матеріалів допомагають Google Assistant, Google Photos. Платформами для асинхронної взаємодії є: Google Classroom, SendPulse, Google Forms, AitabyKnewton, ChatGPT, Thinkster, Duolingo та інші [9].

Зараз набагато більше популяризують українські традиції в усьому світі (музичні твори, танці, декоративно-ужиткове мистецтво, ремесла, святкування та інше). Вони фактично і є найдієвішими засобами національного виховання молодого покоління. Їх джерелами є фольклор, народна педагогіка. Усі самобутні традиції покликані формувати духовні цінності українців, тому розповідати про них треба з молодшого шкільного віку дітей [6, с. 550–552].

Загалом, у наш час інформації для прищеплення патріотизму в школах та вишах достатньо. Необхідно тільки правильно її доносити, демонструвати

молоді. Через систему виховних заходів реально навчити плекати українське, розвивати самоідентифікацію здобувачів, протидію до шовінізму. Важливо також не забувати про закордонні культурні надбання.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши деяку нормативно-правову документацію та напрацювання науковців можна стверджувати, що без винятку всі рівні та освітні галузі мають сприяти національному вихованню здобувачів для протидії насильству та українофобству. Зараз є потреба у компетентних учителях та викладачах, котрі зможуть якісно реалізовувати на практиці триєдину освітню мету (навчання, виховання, розвиток). Важливо педагогічним працівникам залучатись інноваційними технологіями та сучасними проектно-інтерактивними методами.

Патріотичне виховання є підґрунтям для появи в українців особистісних громадянських рис, любові до Вітчизни, готовності до захисту та виконання інших конституційних обов'язків перед державою. Безперечно патріотизм потрібен для підростаючого покоління. Кожен з нас повинен навчитись зберігати, примножувати українську культуру, поважати історію і традиції своєї країни. Працелюбність і відчуття громадянської приналежності важливо передати нащадкам.

Література:

1. Акімова О.В., Опушко Н.Р. Національне виховання майбутніх учителів в умовах інтеграції України у світове співтовариство. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Розділ 5. Психолого-педагогічні засади впровадження сучасних інформаційних технологій і методик навчання студентської молоді у закладах вищої освіти.* 2018. Вип. 50. С. 204–208.
2. Бондаренко Н.В., Косянчук С.В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 15.07.2023).
4. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 15.07.2023).
5. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення 15.07.2023).
6. Коваль Т.В. Українські народні традиції та звичаї як засіб національного виховання молодших школярів в умовах НУШ. *Актуальні питання у сучасній науці.* 2022. Вип. 2. С. 546–554.
7. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 р. від 6 червня 2022 р. URL: <https://drive.google.com/file/d/1B-dJsxlljilNxfuy3jjq5n4ZVPe04gZ8/view> (дата звернення 15.07.2023).

8. Кропочева Н.М. Тематичний спектр публікацій з проблеми патріотичного виховання у закладах вищої освіти (за матеріалами бібліографічного покажчика «Національно-патріотичне виховання в Україні» (2014–2018 рр.)). *Бібліотечний Меркурій*. 2020. Вип. 1 (23). С. 61–72.
9. Курліщук І.І. Педагогічні умови національно-патріотичного виховання студентства засобом віртуального освітнього середовища ЗВО. *Грааль науки*. 2–3 квітня 2021 р. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/10716/10074> (дата звернення 15.07.2023).
10. Моцак С.І. Роль та місце позаурочної роботи з предмету в сучасній шкільній історичній освіті. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал*. 2018. Вип. 1(6). С. 62–66.
11. Національно-патріотичне виховання в Україні: науково-допоміжний бібліографічний покажчик / упорядники: Страйгородська Л., Пономаренко Л. та інші. Київ: Державна науково-педагогічна бібліотека імені В. Сухомлинського, 2019. 368 с.
12. Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Історія)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Житомирського державного університету імені І. Франка. Житомир, 2023. URL: <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/StudyProgram/51/ti3xqfkc.pdf> (дата звернення 15.07.2023).
13. Підгурська В. Патріотичне виховання здобувачів як психолого-педагогічна проблема. *Витоки педагогічної майстерності*. 2018. Вип. 21. С. 152–157.
14. Снагощенко В.В., Головач О.Я. Національно-патріотичне виховання учнів на уроках історії України в загальноосвітній школі. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання: збірник наукових праць*. 2018. Вип. 57. С. 26–30.
15. Стандарт вищої освіти України (Бакалавр) за спеціальністю 032 «Історія та археологія» від 29 квітня 2020 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/06/07/032.Ist.arkh-mahistr-1.pdf> (дата звернення: 15.07.2023).
16. Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня спеціальності 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями) у галузі знань 01 Освіта / Педагогіка: проєкт від 14 березня 2023 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-standartu-vishoyi-osviti-zi-specialnosti-014-serednya-osvita-na-pershomu-bakalavrskomu-rivni-vishoyi-osviti> (дата звернення: 15.07.2023).
17. Устименко І.П. Патріотичне виховання учнівської молоді, окреслене війною. *Педагогічний вісник*. 2022. Вип. 1. С. 26–29.
18. Шевчук Г.Й. Національно-патріотичне виховання молоді в умовах війни. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Педагогіка»*. 2023. Вип. 5 (19). С. 630–635.
19. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: Харківський національний автомобільно-дорожній університет. 2017. 324 с.

References:

1. Akimova O.V. & Opushko N.R. (2018). Natsionalne vykhovannia maibutnikh uchyteliv v umovakh intehratsii Ukrainy u svitove spivtovarystvo [National education of future teachers in the context of Ukraine's integration into the world community]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*. Rozdil 5. Psykholoho-pedahohichni zasady vprovadzhennia suchasnykh informatsiinykh tekhnologii i metodyk navchannia studentskoi molodi u zakladakh vyshchoi osvity – *Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems. Chapter 5. Psychological-pedagogical foundations of the implementation of modern information technologies and methods of training student youth in institutions of higher education*. Issue 50, 204-208. [in Ukrainian].

2. Bondarenko N.V. & Kosianchuk S.V. (2022). *Natsionalno-patriotychne vykhovannia u konteksti suchasnykh vyklykiv: metodychni rekomendatsii dlia vchyteliv, metodystiv, avtoriv proqram i pidruchnykiv, naukovtsiv, vykladachiv, studentiv zakladiv profesiinoi y vyshchoi osvity, upravlintsiv, politykiv* [National-patriotic education in the context of modern challenges: methodological recommendations for teachers, methodologists, authors of programs and textbooks, scientists, teachers, students of professional and higher education institutions, managers, politicians]. Kyiv: Feniks. [in Ukrainian].
3. Kontseptsiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy do 2025 r. vid 6 chervnia 2022 [The concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine until 2025 from June 6, 2022]. *drive.google.com*. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1B-dJxlljilNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view> [in Ukrainian].
4. Koval T.V. (2022). Ukrainski narodni tradytsii ta zvychai yak zasib natsionalnoho vykhovannia molodshykh shkolariv v umovakh NUSh [Ukrainian folk traditions and customs as a means of national education of junior high school students in the conditions of NUS]. *Aktualni pytannia u suchasni nauksi – Current issues in modern science*. Issue 2, 546-554. [in Ukrainian].
5. Kropocheva N.M. (2020). Tematychnyi spektr publikatsii z problemy patriotychnoho vykhovannia u zakladakh vyshchoi osvity (za materialamy bibliohrafichnoho pokazhchyka «Natsionalno-patriotychne vykhovannia v Ukraini» (2014–2018) [The thematic spectrum of publications on the issue of patriotic education in higher education institutions (based on the materials of the bibliographic index «National Patriotic Education in Ukraine» (2014–2018)]. *Biblioteknyi Merkurii – Library Mercury*. Issue 1 (23), 61-72. [in Ukrainian].
6. Kurlishchuk I.I. (2021). Pedahohichni umovy natsionalno-patriotychnoho vykhovannia studentstva zasobom virtualnoho osvitnoho seredovyscha ZVO [Pedagogical conditions of national-patriotic education of students by means of the virtual educational environment of higher education institutions]. *Hraal nauky – The grail of science*. Retrieved from <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/10716/10074> [in Ukrainian].
7. Motsak S.I. (2018). Rol ta mistse pozaurochnoi roboty z predmetu v suchasni shkilni istorichni osviti [The role and place of extracurricular work on the subject in modern school history education]. *Teoriia ta metodyka navchannia suspilnykh dystsyplin: naukovopedahohichni zhurnal – Theory and methodology of teaching social disciplines: scientific and pedagogical journal*. Issue 1(6), 62-66. [in Ukrainian].
8. Osvitno-profesiina prohrama «Serednia osvita (Istoriia)» pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni I. Franka [Educational and professional program «Secondary education (History)» of the first (bachelor's) level of higher education of Zhytomyr State University named after I. Franko. Zhytomyr, 2023]. Zhytomyr, 2023. *eportfolio.zu.edu.ua*. Retrieved from <https://eportfolio.zu.edu.ua/media/StudyProgram/51/ti3xqfkc.pdf> [in Ukrainian].
9. Pidhurska V. (2018). Patriotychne vykhovannia zdobuvachiv yak psykholohopedahohichna problema [Patriotic education of the recruits as a psychological and pedagogical problem]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti – Origins of pedagogical skills*. Issue 21, 152-157. [in Ukrainian].
10. Shevchuk H.I. (2023). Natsionalno-patriotychne vykhovannia molodi v umovakh viiny [National-patriotic education of youth in the conditions of war]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnologii. Seriia «Pedahohika» – Scientific innovations and advanced technologies. «Pedagogy» series*. Issue 5 (19), 630-635. [in Ukrainian].

11. Snahoshchenko V.V. & Holovach O.Ia. (2018). Natsionalno-patriotychne vykhovannia uchniv na urokakh istorii Ukrainy v zahalnoosvitnii shkoli [National-patriotic education of students in the lessons of the history of Ukraine in a secondary school]. *Teoretychni pytannia kultury, osvity ta vykhovannia: zbirnyk naukovykh prats – Theoretical issues of culture, education and upbringing: a collection of scientific works*. Issue 57, 26-30. [in Ukrainian].

12. Standart vyshchoi osvity Ukrainy (Bakalavr) za spetsialnistiu 032 «Istoriia ta arkeolohiia» vid 29 kvitnia 2020 [Standard of higher education of Ukraine (Bachelor) in specialty 032 «History and archeology» dated April 29, 2020]. *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/06/07/032.Ist.arkh-mahistr-1.pdf> [in Ukrainian].

13. Standart vyshchoi osvity Ukrainy pershoho (bakalavrskoho) rivnia spetsialnosti 014 Serednia osvita (za predmetnymi spetsialnostiamy) u haluzi znan 01 Osvita / Pedahohika: proiekt vid 14 bereznia 2023 [Standard of higher education of Ukraine of the first (bachelor) level of specialty 014 Secondary education (by subject specialties) in the field of knowledge 01 Education / Pedagogy: project dated March 14, 2023]. *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-projekt-standartu-vishoyi-osviti-zi-spesialnosti-014-serednya-osvita-na-pershomu-bakalavrskomu-rivni-vishoyi-osviti> [in Ukrainian].

14. Straihorodska L. & Ponomarenko L. (2019). *Natsionalno-patriotychne vykhovannia v Ukraini: naukovo-dopomizhnyi bibliohrafichnyi pokazhchik [National-patriotic education in Ukraine: scientific and auxiliary bibliographic index]*. Kyiv: Derzhavna naukovo-pedahohichna biblioteka imeni V. Sukhomlynskoho. [in Ukrainian].

15. Ustymenko I.P. (2022). Patriotychne vykhovannia uchnivskoi molodi, okreslene viinoiu [Patriotic education of students, outlined by the war]. *Pedahohichniy visnyk – Pedagogical bulletin*. Issue 1, 26-29. [in Ukrainian].

16. Yakovenko H.H. (2017). *Metodyka navchannia istorii: navchalno-metodychnyi posibnyk [Methods of teaching history: educational and methodological manual]*. Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi avtomobilno-dorozhnii universytet. [in Ukrainian].

17. Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti» vid 13 hrudnia 2022 [The Law of Ukraine «On the Basic Principles of State Policy in the Field of Establishing Ukrainian National and Civic Identity» dated December 13, 2022]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> [in Ukrainian].

18. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 5 veresnia 2017 [The Law of Ukraine «On Education» dated September 5, 2017]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

19. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 1 lypnia 2014 [The Law of Ukraine «On Higher Education» dated July 1, 2014]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].